

STUDIA NAD KULTURĄ I JĘZYKIEM JIDYSZ

Wprowadzenie

W wydanym w 1992 r. zarysie *Historii literatury jidysz* Chone Shmeruk (1921–1997) pisał o wzruszeniu, jakie towarzyszyło mu w związku z wykładami prowadzonymi pod koniec lat 80. na Uniwersytecie Warszawskim:

Spełniają one marzenia młodocianego jidyszysty, który jeszcze w latach 30. w Warszawie majaczył o takiej możliwości w mieście, w którym co najmniej 80% blisko czterysta-tysięcznej ludności żydowskiej mówiło i czytało po żydowsku, w mieście, które stało się wielkim ośrodkiem literatury jidysz. Dlatego też ziszczeniu się tych marzeń teraz, kiedy to wielkie skupisko żydowskie już nie istnieje, towarzyszą ból i gorycz¹.

Jednakże Shmeruk bardzo cieszył się z rosnącego zainteresowania językiem, literaturą i kulturą jidysz w Polsce, obserwowanego od połowy lat 80. XX w., i wielka szkoda, że nie doczekał rozkwitu tych studiów, do którego sam znacznie się przyczynił. Dzisiaj na naukową scenę wkracza już drugie pokolenie badaczy. Zwłaszcza w ostatnich latach obserwujemy eksplozję publikacji, i to nie tylko filologicznych czy literaturoznawczych. Coraz więcej przedstawicieli innych dyscyplin wykorzystuje język jidysz w swoich badaniach, a dziesiątki nowych książek, artykułów i przekładów obejmują rozmaite dziedziny humanistyki. Obok prac habilitacyjnych i doktorskich, nierzadko nowatorskich, powstają liczne prace licencjackie i magisterskie w tych ośrodkach uniwersyteckich, które wprowadziły język i kulturę jidysz do programów studiów. Co ważne, coraz mniej jest badań z drugiej ręki, bo coraz więcej badaczy podejmuje wysiłek nauczania się języka jidysz. Polska stała się ważnym centrum badań jidyszystycznych obok USA, Izraela i Niemiec, co właściwie nie powinno dziwić, jako że kraj nasz stanowi naturalne terytorium „Jidyszlandu”. Jednocześnie, biorąc pod uwagę wieloletnie zaniedbania w tej dziedzinie i odejście pokolenia badaczy urodzonych przed drugą wojną światową,

¹ Chone Shmeruk, *Historia literatury jidysz. Zarys*, Wrocław 1992, s. 6.

dla których jidysz był językiem ojczystym, należy przyznać, że rozwój ten jest ewenementem.

Coraz żywsza jest również działalność na rzecz edukacji oraz popularyzacji języka i kultury jidysz. Od kilkunastu lat – najpierw w Śródborowie pod Warszawą, a obecnie w samej Warszawie – odbywa się Międzynarodowe Letnie Seminarium Języka i Kultury Jidysz, w którym udział biorą słuchacze nie tylko z Polski, ale z całego świata. Początkowo wykładowcy rekrutowali się głównie z zagranicy, obecnie coraz więcej jest wykładowców polskich, którzy są także zapraszani do prowadzenia podobnych kursów w innych krajach. Od kilku lat działa w Warszawie Centrum Kultury Jidysz, które organizuje kursy i prelekcje na temat rozmaitych aspektów kultury i literatury tego języka. Ponadto w 2010 r. powstało Polskie Towarzystwo Studiów Jidyszystycznych, liczące obecnie 65 członków.

W maju 2013 r. w Krakowie odbyła się pierwsza konferencja tego towarzystwa pt. *Studia nad językiem i kulturą jidysz w Polsce – przemiany, wyzwania i perspektywy*. Wygłoszono na niej 25 referatów w pięciu blokach tematycznych: językoznawczym, historycznym, literaturoznawczym, kulturoznawczym oraz dotyczącym sztuki, filmu i teatru. Nie było to pierwsze tego typu spotkanie, bowiem wcześniej odbyły się konferencje w Warszawie i Krakowie (2006), Wrocławiu (2007) oraz w Śródborowie (2009), a ich wynikiem są cenne tomy zbiorowe: *Jidyszland – polskie przestrzenie* pod redakcją Ewy Geller i Moniki Polit (Warszawa 2008), *Nusech Pojln. Studia z dziejów kultury jidysz w powojennej Polsce* pod redakcją Magdaleny Ruty (Kraków 2008) oraz *Nieme dusze? Kobiety w kulturze jidysz* pod redakcją Joanny Lisek (Wrocław 2010). Warto również wspomnieć o zbiorze tekstów na temat rozwoju badań i popularyzacji kultury jidysz w Polsce, zamieszczonym na stronie internetowej Centrum Kultury Jidysz, który jest pokłosiem śródborowskiej konferencji *Perspektywy języka jidysz w Polsce* (zob. <http://www.jidyszland.pl/index.php/perspektywy-rozwoju-jzyka-jidysz-w-polsce#>).

Podczas ubiegłorocznej konferencji krakowskiej dwa z referatów zostały wygłoszone w języku jidysz, co jest wydarzeniem bez precedensu na przestrzeni ostatnich trzech dziesięcioleci obejmujących odrodzenie studiów żydowskich w Polsce. Należy podkreślić, że – obok otwierającego konferencję prof. Nathana Cohena z Uniwersytetu Bar Ilan w Izraelu – referat w jidysz wygłosił młody jidyszysta z UJ Marek Tuszewicki. Polskie wersje obu tych wystąpień znajdują się w niniejszym numerze.

Pozostałe pięć tekstów reprezentuje różne dziedziny: językoznawstwo, kulturoznawstwo, historię i prasoznawstwo. Ich autorami są młodzi uczeni (cztery osoby z Polski i jedna z Czech), których dorobek naukowy zaświadcza o rewolucyjnej wręcz przemianie w sposobie prowadzenia badań i pisania o historii i kulturze Żydów. Wynika to m.in. z coraz powszechniejszej znajomości języków żydowskich otwierającej zupełnie nowe perspektywy na analizowane zjawiska.

Teksty zamieszczone w tym tomie prezentują w dużej mierze nieopisane do tej pory zagadnienia, które można podzielić na dwie kategorie: z jednej strony mowa o badaniach dających wgląd w kulturę i historię Żydów aszkenazyjskich niejako od wewnątrz, dzięki analizie źródeł wytworzonych przez nich samych, a z drugiej strony chodzi o badanie śladów, jakie język i kultura jidysz pozostawiły we współczesnej przestrzeni Europy Środkowo-Wschodniej, w której – jak pisał prof. Shmeruk – „wielkie skupisko żydowskie już nie istnieje”. Do pierwszej kategorii zaliczają się artykuły poruszające takie zagadnienia jak: fenomen hebrajsko-jidyszowych podręczników dla dzieci do nauki Tory w XVI i XVII w. (Anna Jakimyszyn), utrwalone w międzywojennej prasie jidyszowej echa żydowskiego życia społecznego, tu omówione na dwóch uzupełniających się przykładach – relacji na temat żydowskiego osadnictwa w Argentynie oraz charakterystyki żydowskiego półświatka przestępczego Lublina (Mariusz Kałczewiak i Adam Kopciowski), a także obraz wierzeń i praktyk leczniczych utrwalone w jidyszowych wspomnieniach z przełomu XIX i XX w. (Marek Tuszewicki). W drugiej grupie znajdują się teksty omawiające strategie postwernakularnego (odwołującego się do warstwy symbolicznej) użycia języka jidysz we współczesnej powieści popularnej, której akcja rozgrywa się w wieloetnicznej, przedwojennej Polsce (Martyna Steckiewicz) oraz zagadnienie wzajemnego oddziaływania na siebie języków będących w kontakcie, tu ukazane na przykładzie jidyszowych zapożyczeń w języku czeskim (Štepan Balík). Wprowadzeniem do całego bloku jidyszystycznego jest przeglądowy artykuł Nathana Cohena, pokrótce przedstawiający drogę, jaką przebył jidysz, nim z języka niewykształconych mas ludowych stał się językiem specjalistycznych dysput akademickich.

*Monika Adamczyk-Garbowska
i Magdalena Ruta*